

C. VARIA

Sussanna Hovhannisyan¹

Stosunek Rosji wobec Kaukazu²

W referacie omówiony zostanie Kaukaz Południowy, który składa się z trzech państw, Armenii, Azerbejdżanu i Gruzji. Jego kluczowe położenie geopolityczne, na styku kontynentów i cywilizacji sprawia, że obszar ten zawsze był miejscem konfliktów zarówno między państwami regionu jak i największych graczy areny międzynarodowej. Mapa konfliktów wychodzi poza granice regionu i z tego też powodu największym ich uczestnikiem pozostaje Rosja³.

Kiedy Władimir Putin objął stanowisko prezydenta FR określił w swojej polityce zagranicznej, że dla Rosji ważne są relacje dwustronne i wielostronne z państwami obszaru postradzieckiego⁴. Należy podkreślić, że w latach 2000-2008 nie było niczego dziwnego w tym, jak władze Rosji traktują terytorium postradzieckie a w szczególności Kaukaz Południowy. Biorąc pod uwagę pewne aspekty, ze względu na które ma ono duże znaczenie dla Rosji, ważne są historyczne relacje z tym regionem, który jest znaczący pod względem geopolitycznym, politycznym, ekonomicznym i militarnym. Jest to bardzo ważne dla bezpieczeństwa i rozwoju państwa⁵. Należy pamiętać, że również ze względu na swój dostęp zarówno do Morza Kaspijskiego jak i Morza Czarnego, jest on kluczowym regionem. Ponadto jest to punkt, w którym łączy się wschód z zachodem i północ z południem⁶. Właśnie ze względu na swoją atrakcyjność wiele

1 Sussanna Hovhannisyan – studentka Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy.

2 Artykuł powstał na bazie referatu wygłoszonego na IV Międzynarodowej Konferencji Interdyscyplinarnej z cyklu „Jeden świat-wiele kultur”, 6–7 listopada 2014 r. Bydgoszcz.

3 M. Korzaniowski (red.), D. Tarasiuk, K. Latowicz, *Wprowadzenie do studiów wschodnioeuropejskich Armenia, Azerbejdżan i Gruzja – przeszłość i teraźniejszość*, Tom 4, Lublin 2003, s. 237.

4 ТОПОЛЕВ Александр Юрьевич, *Отношения России с государствами постсоветского пространства (1992-2008 гг.) в оценках американских и британских исследователей*, Москва 2003, s. 66-69.

5 Tamże, s. 76-77.

6 Вагиф Гусейнов, *ПОЛИТИКА У ПОРОГА ТВОЕГО ДОМА Избранные публицистические и аналитические статьи (2000–2008 гг.)*, Москва 2008, s. 196.

państw takich jak Mongolia, Persja, Turcja i Rosja walczyło o kontrolę nad nim. Jednak udało się to zrobić Rosji tak więc był on najpierw pod zwierzchnictwem Imperium Rosyjskiego, następnie do roku 1991 pod zwierzchnictwem ZSRR. Zakaukazie jest regionem graniczącym z rosyjską częścią Kaukazu⁷ zwaną inaczej Kaukazem Północnym (Dagestan, Karaczajo-Czerkiesja, Kabardyno-Bałkaria, Kałmucja, Adygea, Osetia Północna, Czeczenia i Inguszetia.)⁸.

Głównym wyzwaniem dla Rosji na Kaukazie jest ormiańsko-azerski konflikt o Górski Karabach, który rozpoczął się już w 1988 roku i trwa do dziś. Armenia jest jedynym państwem na Kaukazie Południowym, które jest w strukturze regionalnego bezpieczeństwa tj. Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ). Rosyjscy żołnierze stacjonują w Armenii. W Azerbejdżanie natomiast znajduje się tylko system obrony antyrakietowej⁹. Armenia jest państwem najbardziej związanym z Rosją, a także jej ważnym partnerem w tym regionie. W ten sposób stanowi przeciwwagę do prozachodniej Gruzji. Na politykę Armenii w dużym stopniu ma wpływ jej położenie geopolityczne i historyczne. Objęcie przez Erewan kierunku zdecydowanie prorosyjskiej polityki związane jest z aspektami historycznymi, czyli konfliktem o Górski Karabach i Ludobójstwem z 1915 roku dokonanego przez Turcję. Ponadto obecny i były prezydent są przedstawicielami Karabachu. Z rosyjskiego punktu widzenia najważniejsza we wzajemnych relacjach jest obecność militarna na terytorium Armenii - baza wojskowa w Gjumri, grupa lotnicza i komendantura¹⁰. Baza wojskowa, która tam stacjonuje jest największą i najlepiej uzbrojoną rosyjską jednostką wojskową na Kaukazie Południowym. Jej głównym zadaniem jest obrona bezpieczeństwa Armenii i zabezpieczenie zewnętrznych granic Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) przed ewentualną agresją. Dla Rosji baza w Giumri stanowi także przeciwwagę dla wpływów USA, NATO i Turcji w regionie, natomiast dla Armenii – zabezpieczenie na wypadek wznowienia konfliktu zbrojnego z Azerbejdżanem. Poza tym, granic armeńskich strzegą rosyjskie służby graniczne. Ważnym elementem we wzajemnej współpracy militarnej jest pogłębianie sojuszu wojskowego. W ramach kooperacji państwa regularnie przeprowadzają wspólne ćwiczenia wojskowe, Rosja sprzedaje Armenii broń po wewnętrznych cenach, przy tym zezwala aby część zakupionego przez nią uzbrojenia przekazana została dla armii Gorskiego Karabachu¹¹. W Moskwie, 6 września 2000 roku odbyło się spotkanie Władimira Putina z Robertem Koczaryanem. Omawiano na nim stan i perspektywy rozwoju całego kompleksu stosunków rosyjsko-ormiańskich. W efekcie spotkania prezydenci podpisali deklarację sojuszniczej współpracy między

7 K. Gołaś, *Region Kaukazu w polityce Federacji Rosyjskiej – wybrane aspekty*, „Przegląd Geopolityczny” 2011, t. 3, s.112-113.

8 *Armenia*, http://www.kaukaz.net/cgi-bin/blosxom.cgi/polish/armenia/armenia_ogolnie.

9 K. Gołaś, *Region Kaukazu...*, dz. cyt., s. 115-116.

10 K. Gołaś, *Region Kaukazu...*, dz. cyt., s. 119-120.

11 M. Falkowski, *Polityka Rosji na Kaukazie Południowym i w Azji Centralnej*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2006, s. 14-15.

Rosją a Armenią ukierunkowanej na XXI wiek¹². Kolejne oficjalne spotkanie między prezydentami nastąpiło 15 września 2001 roku w Erewaniu, podczas którego podpisana została umowa o długoterminowej współpracy gospodarczej na okres do 2010 roku. Dokument zawiera między innymi takie aspekty jak pomoc w realizacji projektów inwestycyjnych w obu krajach, utworzenie wspólnych zintegrowanych struktur i grup finansowo-przemysłowych. Oprócz tego dokumentu podpisanych zostało jeszcze pięć, między innymi porozumienie w sprawie promocji i wzajemnej ochrony inwestycji, w sprawie współpracy w dziedzinie turystyki, w kwestiach kształcenia oraz dokument dotyczący zasad współpracy między administracjami Rosji i Armenii¹³. Podczas swojej wizyty Putin podkreślił również, że Rosja będzie gwarantem wszystkich porozumień jakie zostaną zawarte między Armenią a Azerbejdżanem¹⁴. W dniach 16-18 stycznia 2003 roku prezydent Armenii przybył do Rosji z oficjalną wizytą w efekcie zaproszenia prezydenta Rosji. Podczas rozmów, prezydenci omówili szeroki zakres dwustronnych kwestii, regionalne i międzynarodowe problemy, reprezentując wzajemne interesy. Obie strony z zadowoleniem podkreśliły również, wysoki poziom politycznej i militarnej współpracy między państwami przy czym zaakcentowały potrzebę dalszego rozwoju tych stosunków¹⁵.

Relacje azersko-rosyjskie są trudne do określenia. Podkreślić trzeba, że zasoby surowców naturalnych, które posiada umożliwiają większą swobodę działań na arenie międzynarodowej lecz nie pozwalają na całkowite odseparowanie się od Rosji. Do głównych celów polityki zagranicznej Baku można zaliczyć m.in. zapewnienie sobie przychylności państw zachodnich w korzystnym dla siebie rozwiązaniu konfliktu Karabachskiego.¹⁶ Podczas trwania wojny rosyjsko-czeczeńskiej Rosja na równi z Gruzją oskarżyła również Azerbejdżan o wspieranie ceczeńskich separatystów, jednak pod koniec 2000 roku powoli sytuacja ta ulegała zmianie. Rosja wskazywała na chęć poprawy stosunków z Azerbejdżanem, z którym prowadzi współpracę polityczną i gospodarczą, nie wprowadzając dla jego obywateli konieczność posiadania wizy. Alijew wykazał się elastycznością i zezwolił Rosji na dokonanie inspekcji miejsc gdzie rzekomo miały znajdować się partyzanckie ośrodki oraz zwolnił jednego z najbardziej antyrosyjskich współpracowników, którym był doradca ds. polityki zagranicznej Wafą Guluzade. Na polepszenie wzajemnych stosunków wpłynęła wizyta Putina

12 *Декларация о союзническом взаимодействии между Российской Федерацией и Республикой Армения, ориентированном в XXI век*, http://kremlin.ru/ref_notes/3210, 26 сентября 2000 года.

13 *Президенты России и Армении подписали Договор «О долгосрочном экономическом сотрудничестве на период до 2010 года»*, <http://kremlin.ru/news/40134>, 15 сентября 2001 года.

14 *Polityka ZSRR i Rosji wobec Armenii i Azerbejdżanu*, <http://jozefdarski.pl/6873-polityka-zsrr-i-rosji-wobec-armenii-i-azerbejdżanu>.

15 *Совместное заявление президентов России и Армении*, http://kremlin.ru/ref_notes/3648, 17 января 2003 года.

16 K. Gołaś, *Region Kaukazu...*, dz. cyt., s. 122.

w dniach 9-10 stycznia 2001 roku w Baku, podczas tej wizyty podpisana została tzw. deklaracja bakijska o dobrym sąsiedztwie, strategicznym partnerstwie i dążeniu do stabilizacji sytuacji na Kaukazie. Podczas tej wizyty, podpisane zostało również wspólne oświadczenie w sprawie sporu o status Morza Kaspijskiego, w którym zaznaczono, iż dno morskie powinno być podzielone na sektory a zasoby wodne mają być użytkowane wspólnie. Zmianę wzajemnej polityki potwierdziła 8 września 2001 roku wizyta ministra obrony Azerbejdżanu, Safara Abijewa w Moskwie z ministrem obrony FR Siergiejem Iwanowem, spotkanie dotyczyło dwustronnej współpracy wojskowej, udziału Rosji w modernizacji azerbejdżańskiej armii oraz statusu stacji w Gabala¹⁷. Rosyjsko – azerbejdżańskie relacje są oparte na konfiguracji politycznej, która została skutecznie wypracowana jeszcze za rządów Gejdara Alijewa (1993-2003) i jest kontynuowana przez jego syna Ilhama Alijewa. Pomimo tego, iż obecna władza rozwija współpracę z zachodem, bierze pod uwagę również interesy Rosji w Regionie¹⁸. Ponadto na terytorium Azerbejdżanu, Rosja nie ma zlokalizowanej klasycznej bazy wojskowej. Posiada jednak stację radiolokacyjną „Darial”, która znajduje się w miejscowości Gabala w północnej części Azerbejdżanu. Stacja została wydzierżawiona na podstawie umowy z 25 stycznia z 2002 roku na okres 10 lat¹⁹. Współpraca między państwami odbywa się przede wszystkim w sferze gospodarczej.

Gruzja jest państwem sprzeciwiającym się polityce rosyjskiej już od momentu rozpadu ZSRR. Po rewolucji róż w 2003 roku oraz dojścia do władzy Michaiła Saakaszwilego Gruzja objęła kurs prozachodni²⁰ zapominając, że nie jest w stanie całkowicie odseparować się od Rosji. Kiedy w połowie 2006 roku, Gruzja wprowadziła swoje wojska na terytorium Abchazji wyraźnie pokazując, że dąży do eskalacji konfliktu i rozwiązania tego konfliktu jedynie drogą wojenną. Konflikt abchazko-gruziński w efekcie spowodował większe zaostrzenie relacji między Rosją a Gruzją, gdyż Rosja wspierała wtedy Abchazję²¹. Do pierwszego spotkania między Putinem a Saakaszwilim doszło na początku 2004 roku na Kremlu. Na spotkaniu uzgodnione zostało m.in., że na granicy rosyjsko-gruzińskiej będą wspólne patrole oraz ustalono wznowienie pokojowego procesu w Abchazji. Jednak po tym, jak w maju Saakaszwili doprowadził do wzrostu napięcia wokół Osetii Południowej oraz wypowiadał oskarżenia i groźby pod adresem Rosji doszło do ponownego ochłodzenia wzajemnych relacji. W marcu 2005 roku parlament gruziński jednomyślnie podjął decyzję o delegalizacji baz rosyjskich jeśli państwa wspólnie nie dojdą do porozumienia w tej kwestii. Rosja w tej

17 *Polityka ZSRR i Rosji wobec Armenii i Azerbejdżanu*, <http://jozefdarski.pl/6873-polityka-zsrr-i-rosji-wobec-armenii-i-azerbejdzanu>.

18 M. Falkowski, *Polityka Rosji na Kaukazie Południowym i w Azji Centralnej*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2006, s. 16.

19 Tamże, s. 19.

20 K. Gołaś, *Region Kaukazu...*, dz. cyt., s. 117.

21 С. Г. Лузянин, *Восточная политика Владимира Путина. Возвращение России на, Большой Восток (2004-2008 гг.)*.

sprawie zajęła stanowisko ugodowe i 30 maja 2005 roku podpisała porozumienie o zamknięciu baz wojskowych w Gruzji. W Sant-Petersburgu, 13 czerwca 2006 roku doszło do spotkania między Putinem i Saakaszwilim, w rezultacie spotkanie to wzmocniło napięcie między państwami. Kiedy w połowie 2006 roku siły Gruzji zaatakowały Abchazję, Putin oświadczył, że jest gotowy chronić obywateli swojego państwa wszelkimi środkami. Kolejne pogorszenie w relacjach gruzińsko-rosyjskich nastąpiło we wrześniu 2006 roku, kiedy władze gruzińskie zatrzymały opozycjonistów sympatyzujących z Rosją zarzucając im przygotowanie do przeprowadzenia zamachu stanu. Kolejnym działaniem Gruzji, które pogorszyło relacje z Rosją, było zatrzymanie oficerów rosyjskich pod zarzutem rzekomego szpiegostwa. W odpowiedzi na takie działania ze strony Gruzji, Rosja odwołała swojego ambasadora z Tbilisi, personel dyplomatyczny, zaprzestała wydawać wize Gruzinom oraz wstrzymała komunikację lądową, wodną i powietrzną. Dopiero w 2007 roku ponownie w Tbilisi pojawił się ambasador Rosyjski. Saakaszwili w 2008 roku wyszedł z inicjatywą chęci poprawy stosunków z Rosją w efekcie czego podczas ceremonii jego zaprzysiężenia uczestniczył Minister Spraw Zagranicznych Rosji Siergiej Ławrow. To był pierwszy od 2006 roku oficjalny kontakt na tak wysokim szczeblu. Pod koniec marca wznowiono komunikację lotniczą między państwami. Jednak napięcie między nimi nie ustępowało ze względu na problem Abchazji i Osetii Południowej po tym jak Kosovo odzyskało niepodległość. Rosyjski Minister Spraw Zagranicznych Ławrow zapowiedział zmianę polityki wobec Abchazji i Osetii Południowej i 6 marca zniesione zostały sankcje finansowo-handlowe wobec Abchazji, które obowiązywały od 1996 roku. 3 maja 2008 roku Putin zapowiedział zwiększenie wsparcia dla Abchazji i Osetii Południowej oraz chęć nawiązania z nimi relacji prawnych. Decyzja ta spotkała się z protestami ze strony Gruzji i Zachodu²².

Reasumując Rosja odgrywa ważną rolę na Kaukazie, jako światowe i regionalne mocarstwo, które jest położone blisko państw Zakaukaskich, starając się pomagać i wspierać te państwa. Oczywiście relacje z każdym z trzech państw są dostosowane do prowadzonej przez nie polityki zagranicznej. Najlepsze stosunki Rosja posiada z Armenią, która prowadzi politykę prorosyjską. Z Gruzją relacje są trudniejsze, ponieważ państwo to prowadzi politykę bardziej prozachodnią i próbuje odseparować się od Rosji. Natomiast stosunki z Azerbejdżanem są niejednoznaczne. Na Kaukazie Południowym Rosja pełni ważną rolę bez względu na prowadzoną przez państwa Zakaukaskie politykę zagraniczną i zawsze w pewnym sensie będzie on zmuszony do brania pod uwagę stanowiska Rosji w niektórych kwestiach.

Bibliografia

22 *Stosunki dwustronne Rosja – Gruzja*, http://www.stosunkimiedzynarodowe.inf/kraj,Rosja,sto-sunki_dwustronne,Gruzja, [29.10.2012].

- *Armenia*, http://www.kaukaz.net/cgi-bin/blosxom.cgi/polish/armenia/armenia_ogolnie.
- Falkowski M., *Polityka Rosji na Kaukazie Południowym i w Azji Centralnej*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2006.
- Gołaś K., *Region Kaukazu w polityce Federacji Rosyjskiej – wybrane aspekty*, „Przegląd Geopolityczny” 2011, t. 3.
- Korzaniowski M. (red.), Tarasiuk D., Latowicz K., *Wprowadzenie do studiów wschodnioeuropejskich Armenia, Azerbejdżan i Gruzja – przeszłość i terażniejszość*, Tom 4, Lublin 2003.
- *Polityka ZSRR i Rosji wobec Armenii i Azerbejdżanu*, <http://jozefdarski.pl/6873-polityka-zsrr-i-rosji-wobec-armenii-i-azerbejdzanu>.
- *Stosunki dwustronne Rosja – Gruzja*, http://www.stosunkimiedzynarodowe.inf/kraj,Rosja,stosunki_dwustronne,Gruzaj, [29.10.2012].
- Вагиф Гусейнов, ПОЛИТИКА У ПОРОГА ТВОЕГО ДОМА Избранные публицистические и аналитические статьи (2000–2008 гг.), Москва 2008.
- *Декларация о союзническом взаимодействии между Российской Федерацией и Республикой Армения, ориентированном в XXI век*, http://kremlin.ru/ref_notes/3210, 26 сентября 2000 года
- Лузянин С.Г., *Восточная политика Владимира Путина. Возращение России на, «Большой Восток» (2004—2008 гг.)*.
- *Президенты России и Армении подписали Договор «О долгосрочном экономическом сотрудничестве на период до 2010 года»*, <http://kremlin.ru/news/40134>, 15 сентября 2001 года.
- *Совместное заявление президентов России и Армении*, http://kremlin.ru/ref_notes/3648, 17 января 2003 года.
- ТОПОЛЕВ Александр Юрьевич, *Отношения России с государствами постсоветского пространства (1992-2008 гг.) в оценках американских и британских исследователей*, Москва 2003.